

Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця

Управління розвитком

Збірник наукових праць

№ **3** (181) 2015

видається щоквартально

Харків • ХНЕУ ім. С. Кузнеця • 2015

Засновник – ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Видавець – ФОП Лібуркіна Л. М.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21225-11025 ПР від 30.01.2015 р.

Періодичність – 4 рази на рік
Мова видання – українська, російська, англійська, французька, німецька
Сайт журналу: www.md.hneu.edu.ua

Збірник наукових праць «Управління розвитком» включено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (Бюлетень ВАК України № 6, 2010)

Затверджено на засіданні вченої ради університету, протокол № 1 від 31.08.2015 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Пономаренко В. С. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ (головний редактор)

Афанасьев М. В. – канд. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Внукова Н. М. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Гончарова І. В. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця (науковий редактор)
Гриньова В. М. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Дікань Л. В. – канд. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Дороніна М. С. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Дорохов О. В. – канд. техн. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Іванов Ю. Б. – докт. екон. наук, професор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України
Кизим М. О. – докт. екон. наук, професор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України
Клебанова Т. С. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Козьменко О. В. – докт. екон. наук, професор Української академії банківської справи Національного банку України
Криворотов В. В. – докт. екон. наук, професор Уральського федерального університета ім. першого Президента Росії Б. Н. Ельцина (Росія)
Левікін В. М. – докт. екон. наук, професор Харківського національного університету радіоелектроніки
Лутай Л. А. – докт. екон. наук, професор Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського
Маларець Л. М. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Назарова Г. В. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Нижегородцев Р. М. – докт. екон. наук, зав. лабораторією Інституту проблем управління РАН (Росія)
Орлов П. А. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Пилипенко А. А. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця (заступник головного редактора)
Попов О. Є. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Пушкар О. І. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Чернов В. Г. – докт. екон. наук, професор Владимирського державного університету (Росія)
Чухрай Н. І. – докт. екон. наук, професор Національного університету «Львівська політехніка»
Ястремська О. М. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Chauchat Jean-Hugues – Professeur (HdR) de l'Université Lumière Lyon2 (France)

Chen Wei – PhD, Professor, Hebei University of Science and Technology (China)

Gang Fan – Dr., Professor, Graduate School of Chinese Academy of Social Sciences; Director of China's National Economic Research Institute (China)

Hofshtabler Hannes – Professor, Upper Austria University of Applied Sciences (Austria)

Hollner Helmut – FH-Prof. DL Dr Techn University of Applied Sciences FH «Technikum Wien» (Austria)

Kalashnikov Vitaliy – Economy Doctor (ED), Assistant Professor, Universidad Autónoma de Nuevo León (Mexico)

Ohrimenco Serghei – Dr. Sc. (Econ.), Professor, Academy of Economic Studies (Moldova)

Pucher Robert – FH-Prof. DL Dr Techn, University of Applied Sciences FH «Technikum Wien» (Austria)

Sarkisyan Agop – PhD, D.A., Tsenov Academy of Economics (Bulgaria)

Solarz Jan Krzysztof – Prof. nadzw. dr hab., Akademia finansów, Warszawa (Poland)

Vulanovic Milos – PhD, Assistant Professor of Finance, Western New England University (USA)

Wackowski Kazimierz – Prof. nzw. dr hab., Politechnika Warszawska (Poland)

John (Jack) William McNeill – PhD, Professor of Anthropology and Intercultural Studies, Providence University College (Canada)

Irina Yatskiv – Dr. Sc. Eng., Vice rector, Professor, Transport and Telecommunication Institute (Latvia)

Duro Benic – PhD, Full Professor with tenure, University of Dubrovnik (Croatia)

Christine Cooper – PhD MSc BA (hons), Professor, University of Strathclyde, Glasgow (UK)

Поштова адреса засновника:

61166, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9а, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Головний редактор – Пономаренко В. С.

Конт. телефон: (057)702-03-04

Поштова адреса редакції:

61166, Україна, м. Харків,
пров. Інженерний, 1а, 1 під'їзд
Тел.: (057)702-07-38, 702-07-28
E-mail: vydav@hneu.edu.ua

Поштова адреса виготівника:

ТОВ «Золоті сторінки»
61145, Україна, м. Харків, вул. Космічна, 26
Тел.: (057) 701-0-701

Статті для публікації у збірнику наукових праць відбираються на умовах закритого («сліпого») рецензування.

Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен, прізвищ, цифрових даних, які наводяться, несуть автори статей.

Рішення про публікацію статті приймає редакційна колегія. У текст статті без узгодження з автором можуть бути внесені редакційні виправлення або скорочення.

Редакція залишає за собою право їх опублікування у вигляді коротких повідомлень і рефератів.

У разі передрукування матеріалів посилання на збірник обов'язкове.

Підписано до друку 30.09.2015 р. Формат 60×90 1/8. Папір офсетний. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 12,5. Обл.-вид. арк. 15,75. Зам. № . Наклад 100 пр.

Механізми регулювання економіки

Шумська С. С., П'ятницький Д. В. Тенденції розвитку та стійкість банківської системи України.....	7
Ватаманюк О. С. Специфіка податкового обслуговування великих платників податків в Україні	19
Кирилюк А. О. Антимонопольна політика в системі державного регулювання економіки.....	24
Суркова Ю. О. Європейські стандарти фінансового контролю на ринку житлового будівництва.....	30
Марачевська А. В. Альтернативні механізми придбання доступного житла.....	37
Ангелова Й. Аналіз привабливих секторів економіки Болгарії для створення продукції з високою доданою вартістю	41
Митрофанова А. С. Суперечності та шляхи розвитку акціонерної власності як напрямку соціалізації виробничих відносин.....	45
Чмутова І. М. Механізм технологізації фінансового менеджменту банку	51
Проноза П. В. Аналіз стану туристичної галузі в Україні.....	56

Економіка підприємства та управління виробництвом

Волковська Я. В. Основні тенденції управлінського обліку на сучасному етапі розвитку	64
Іваненко О. В. Дослідження систем забезпечення енергоефективності на підприємстві.....	69
Грицишен Д. О. Облікове відображення економіко-екологічних наслідків надзвичайних ситуацій	75
Остапенко Я. О. Теоретичний аспект статистичного аналізу діяльності підприємств готельного господарства	87
Муренець І. Г. Теоретичні основи забезпечення функціональної організованості на промисловому підприємстві	92
Крохмаль С. С. Модель управління циклами відтворення матеріальних ресурсів на машинобудівному підприємстві.....	96
Пилипенко А. А., Литвиненко А. О. Інтеграційні засади управління розвитком потенціалу промислового підприємства	102
Дзьобко І. П. Організація обліково-аналітичної підтримки розвитку логістичних систем на основі процесного підходу.....	109
Земцова К. А. Визначення складових механізму забезпечення організаційної стійкості функціонування підприємства.....	115
Пасічник І. Ю. Науково-методичний підхід до вибору маркетингової стратегії у процесі управління конкурентоспроможністю продукції.....	121
Репіна І. М. Варіації моделей управління активами підприємств та їх оцінювання	126
Хоменко О. І. Види стратегій та інструментарій формування стратегії розвитку підприємства	131

Ефективність управління персоналом на підприємстві

Бондар Н. О. Використання концепції соціального залучення у процесі забезпечення людського розвитку відторгнених груп населення	138
--	-----

analysis/european-competitiveness-report/files/eu-2013-eur-comp-rep_en.pdf. 4. Yavasheva T. Silata na znaniето / T. Yavasheva // Economy Magazine. – 2014. – Issue 44. – P. 8–21. 5. Industrial Performance Scoreboard [Electronic resource]. – Access mode : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/monitoring-member-states/files/scoreboard-2013_en.pdf. 6. Achieving Smart Growth: how innovation and research work for Bulgaria. The World Bank Report No. 66263-BG. – Washington : Cyclus Print, 2012. – 64 p. 7. Now do Principals Assign Students to Teachers? Finding Evidence in Administrative Data and the Implications for Value Added / S. Dieterle, C. Guarino, M. Reckase et al. // Journal of Policy Analysis and Management. – 2015. – Vol. 34. – P. 24–27. 8. Scale and access issues affecting smallholder hog producers in an expanding peri-urban market: Southern Luzon, Philippines / A. Costales, C. Delgado, M. Catelo et al. // Research Report of the International Food Policy Research Institute. – 2007. – Issue 151. – P. 14–42. 9. Popov O. Consolidation of the Estimates of Value Added and the Balanced Scorecard of an Enterprise / O. Popov, I. Serdyukova // Economics of development. – 2015. – No. 1 (73). – P. 66–70. 10. Orlova A. Some Aspects of Improving the Scientific and Methodological Approaches to Assessing the Cost of Industrial Enterprises Production / A. Orlova // Economics of development. – 2013. – No. 1 (65). – P. 81–87. 11. 50 Most Innovative Countries [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bloomberg.com/slideshow/2013-02-01/50-most-innovative-countries.html#slide9>.

Information about the author

Angelova Jordanka Stamenkova – Ph.D., Associate Professor, Deputy Dean of Faculty of Management, Technical University – Sofia, Sofia, Bulgaria (Kliment Ohridski Blv. 8, Sofia – 1000, Bulgaria, e-mail: j.angelova@abv.bg).

Інформація про автора

Ангелова Йорданка Стаменкова – доктор філософії, доцент, заступник декана факультету менеджменту Технічного університету (Бульвар Климента Охридського, 8, Софія – 1000, Болгарія, e-mail: j.angelova@abv.bg).

Информация об авторе

Ангелова Иорданка Стаменкова – доктор философии, доцент, заместитель декана факультета менеджмента Технического университета (Бульвар Климента Охридского, 8, София – 1000, Болгария, e-mail: j.angelova@abv.bg).

*Стаття надійшла до ред.
29.08.2015 р.*

JEL Classification: P 16; P 26

УДК 330.341.2

СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ АКЦІОНЕРНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК НАПРЯМУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ВІДНОСИН

Митрофанова А. С.

Анотація *Наявність протиріч між постіндустріальним технологічним способом виробництва і сучасними виробничими відносинами зумовлює необхідність їх удосконалення, одним із напрямів якого стає розвиток акціонерної форми власності. Метою статті є виявлення проблем та суперечностей розвитку акціонерної власності, а також визначення шляхів її розвитку в Україні з урахуванням необхідності підвищення її соціального змісту. У дослідженні використано такі методи: діалектичний, системного підходу, порівняння. У статті виявлено дві групи суперечностей акціонерної власності: породжені її сутністю як поєднання реального та фіктивного капіталу, а також породжені конфліктом економічних інтересів суб'єктів акціонерних відносин. Проаналізовано специфічні проблеми акціонерної власності у країнах із перехідною економікою. Запропоновано систему заходів державної політики розвитку акціонерної власності в Україні.*

Ключові слова: акціонерна власність, спільно-часткове привласнення, соціалізація виробничих відносин.

© Митрофанова А. С., 2015

ПРОТИВОРЕЧИЯ И ПУТИ РАЗВИТИЯ АКЦИОНЕРНОЙ СОБСТВЕННОСТИ КАК НАПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Митрофанова А. С.

Аннотация. Наличие противоречий между постиндустриальным технологическим способом производства и современными производственными отношениями предопределяет необходимость их совершенствования, одним из направлений которого становится развитие акционерной формы собственности. Целью статьи является выявление проблем и противоречий развития акционерной собственности, а также определение путей ее развития в Украине с учетом необходимости повышения ее социального содержания. В исследовании использованы следующие методы: диалектический, системного подхода, сравнения. В статье выявлены две группы противоречий акционерной собственности: порожденные ее сущностью как сочетания реального и фиктивного капитала, а также порожденные конфликтом экономических интересов субъектов акционерных отношений. Проанализированы специфические проблемы акционерной собственности в странах с переходной экономикой. Предложена система мер государственной политики развития акционерной собственности в Украине.

Ключевые слова: акционерная собственность, совместно-долевое присвоение, социализация производственных отношений.

THE CONTRADICTIONS AND WAYS OF DEVELOPING CORPORATE OWNERSHIP AS A DIRECTION IN SOCIALIZATION OF PRODUCTION RELATIONS

A. Mytrofanova

Abstract. The essence of contradictions between post-industrial technological mode of production and modern production relations predetermines the need for their improvement, one of the directions of which is corporate ownership development. The aim of the article is to identify the problems and contradictions of corporate ownership development, as well as to determine the ways of its development in Ukraine taking into account the need to improve its social content. In the study the following methods were used: dialectical, systematic approach and comparison one. The article reveals two groups of contradictions of corporate ownership: those generated by its essence as a combination of the real and fictitious capital and also the contradictions generated by the conflict of economic interests of shareholders. Specific problems of corporate ownership in the countries with transitive economies have been analyzed. The system of measures of public policies as to corporate ownership development in Ukraine has been offered.

Keywords: corporate ownership, common share ownership, socialization of production relations.

Сьогодні існує велика кількість протиріч між продуктивними силами, організованими за принципами постіндустріального технологічного способу виробництва, і сучасними виробничими відносинами, наприклад, між зростанням творчого змісту праці та її ринковим застосуванням; між загальнокультурним призначенням освіти і науки та їх комерціалізацією, між необхідністю ефективного використання продуктивних сил та безробіттям та ін. Отже, необхідно знайти такі форми соціалізації виробничих відносин, такі альтернативи приватній власності, які задовольняли б умовам розвитку творчої праці та сучасних продуктивних сил у цілому. Приватне привласнення, за винятком трудової приватної власності, поступово вичерпує себе. Однак малий бізнес не може стати основою постіндустріальної економіки через тенденції усупільнення та укрупнення виробництва. Водночас саме тип загального неподільного привласнення у формах колективної, загальнодержавної і муніципальної власності, а також тип спільно-часткового привласнення у формах акціонерної, власності кооперативів і господарчих товариств, власності господарських об'єднань і спільних підприємств, напевно, мають достатній потенціал для удосконалення матеріальних продуктивних сил та забезпечення розвитку працівника. Загальне неподільне і спільно-часткове привласнення, долаючи відчуження робітників від праці та від продукту праці, дозволяють працівникам отримати можливість розподіляти вироблений продукт згідно з трудовим внеском або часткою у власності, самостійно управляти господарською діяльністю підприємства.

Однак указані типи привласнення як напрями соціалізації виробничих відносин мають значний нерелізованний і недооцінений потенціал, а їхній розвиток у сучасному суспільстві нерідко не відповідає своєму призначенню (наприклад, кооперативи використовують найману працю, робітники-акціонери не впливають

на діяльність підприємства тощо). Отже, виникає актуальна необхідність дослідження суперечностей акціонерної власності як однієї з форм спільно-часткового привласнення, а також пошуку вирішення проблем її розвитку.

Розвитку акціонерної власності присвячено багато цікавих досліджень [1–4]. Серед учених ідуть дискусії про співвідношення реального і фіктивного капіталу у структурі акціонерної власності; про співвідношення понять «акціонерна власність» і «корпоративна власність». Визнаються об'єктивні переваги акціонерної власності через її конкурентні можливості, стійкість до кризових явищ, адекватність рівню продуктивних сил (усуспільнення виробництва, необхідність здійснення дорогих наукових досліджень) [5]. Існує думка [6, с. 54], що акціонерна власність виступає адекватною формою сумісно-розділеного привласнення, що базується на сумісно-розділеній праці, тому що власність акціонерного товариства є водночас і сумісною, неподільною, будучи втіленою у засобах виробництва, і розділеною, втілюючись у акціях. Досліджено проблеми співвідношення великих і дрібних акціонерів, ступеня концентрації власності, моделей корпоративного контролю [7]. Однак, як правило, не йдеться про аналіз участі працівників у власності підприємства. Так, не виділяється частка трудового колективу у власності, а працівники розглядаються як категорія власників, що розчинена в інших категоріях – крупних і дрібних акціонерів – фізичних осіб. Таким чином, суперечності акціонерної власності, а також її потенціал як напрям соціалізації виробничих відносин досліджені недостатньо, тому потребують особливої уваги.

Метою статті є виявлення проблем та суперечностей розвитку акціонерної власності, а також визначення шляхів її розвитку в Україні з урахуванням необхідності підвищення її соціального змісту.

Як відомо, акціонерна власність зародилася як відповідь на виклики бурхливого розвитку продуктивних сил у ХІХ ст., коли індивідуальний капітал не міг упоратися із необхідністю великих капіталовкладень для розвитку капіталомістких галузей виробництва – видобувної промисловості, металургії, транспорту. Було потрібно об'єднання декількох індивідуальних приватних капіталів для здійснення дорогих, але прибуткових проєктів. Сьогодні корпоративна власність є найбільш впливовою серед інших форм власності у світовій економіці. У розвинених країнах питома вага в загальному обсязі реалізованої продукції, що припадає на акціонерні підприємства, становить 80–90 %. Найбільші транснаціональні компанії, на частку яких припадає більша частина світового товарообігу, експорту, інвестицій і застосовуваної робочої сили, являють собою корпорації.

Аналізуючи дослідження вчених [2–4; 8], на наш погляд, є доцільним акцентувати увагу на таких суперечностях розвитку акціонерної власності.

По-перше, сама сутність акціонерної власності, яка проявляється через співіснування реального капіталу (активи акціонерного підприємства) і фіктивного капіталу (ринкова вартість акцій), породжує певні протиріччя, які поглиблюються в міру розвитку ринкової економіки та її інфраструктури (фондового ринку, валютного ринку, фінансової системи тощо). Так, сумарна вартість фіктивного капіталу значно перевищує вартість реального капіталу; відбувається процес відокремлення руху реального капіталу (внаслідок різноманітних операцій із активами, пов'язаними з діяльністю підприємства) від руху фіктивного капіталу у вигляді акцій. Все це призводить до зростання спекулятивних операцій на фінансових ринках, а отже, до виникнення фінансових навесів та поглиблення нестабільності.

По-друге, у міру розвитку ринково-капіталістичної системи дедалі загострюються протиріччя між суб'єктами акціонерної власності або зацікавленими особами (стейкхолдерами), які мають різні інтереси в діяльності підприємства і розподіленні прибутку. Деякі дослідники протиставляють інтереси стейкхолдерів та інтереси самого підприємства [8, с. 83], що, на наш погляд, впливає з поширеного на сьогодні трактування [2; 3] акціонерної власності як єдності власності акціонерного товариства на реальний капітал та власності акціонерів на фіктивний капітал. Інші дослідники [3] вважають, що «права власності в акціонерному товаристві є неспецифікованими, а сам інститут власності «розщеплений» на окремі субінститути (складові)» [3, с. 43]. Відповідно, суб'єктами відносин власності стають також, окрім акціонерів, члени ради директорів та топ-менеджери. На наш погляд, протиріччя інтересів виникає з деформації, невідповідності між формальним (реальним) володінням акціонерною власністю і реальним впливом на підприємство, тобто економічною владою. Це впливає з виявленого ще К. Марксом відокремлення капіталу-власності від капіталу-функції, характерного для акціонерної власності. Тобто розщеплюються, а отже, потребують специфікації не самі відносини акціонерної власності, а права власності, оскільки права володіння, використання і розпорядження власністю концентруються у різних стейкхолдерів – мажоритарних і міноритарних акціонерів, топ-менеджерів, «контролерів», акціонерів-аутсайдерів, акціонерів-інсайдерів, інвесторів.

Дослідники зосереджують увагу [3; 8, с. 84] на поглибленні протиріч між стейкхолдерами та підприємством, а також між самими зацікавленими особами за такими напрямками: а) між акціонерами і членами ради директорів – в процесі розподілу чистого прибутку і визначення розміру дивідендів; б) між акціонерами і підприємством – протиріччя між прагненням до підвищення доходу акціонерів та необхідністю капіталовкладень заради подальшого розвитку підприємства; в) між акціонерами і топ-менеджерами – менеджери мають

на меті збільшувати обсяг власної влади, намагаючись досягти особистого успіху, за рахунок збільшення розмірів та меж бізнесу, що може вступати у протиріччя з інтересами акціонерів; крупні акціонери можуть активно втручатися у діяльність менеджерів; г) між контролерами і міноритарними акціонерами – контролери прагнуть збільшити обсяг свого впливу на підприємство, що може бути реалізоване за рахунок зменшення вартості пакетів акцій інших акціонерів.

З розглянутого конфлікту інтересів учасників акціонерних відносин випливають такі проблеми сучасного корпоративного управління [3, с. 160–161; 8, с. 84–85]: а) послаблення можливостей захисту інтересів акціонерів (наприклад, через представництво в органах управління), особливо міноритарних, права яких мають досить умовний характер; а звідси – пасивна поведінка дрібних акціонерів; б) проблема асиметричного розподілу та прозорості інформації про діяльність підприємства; в) послаблення значення загальних зборів акціонерів та ради директорів як центрів контролю і прийняття рішень та перерозподіл економічної влади на користь топ-менеджерів; як наслідок – зростання небезпеки свавілля з боку менеджерів, реалізація транзакцій у їх особистих інтересах, перенесення уваги з ринку нових інвестиційних проектів на ринок злиттів та поглинань; г) проблема «контролю за контролером», тобто нагляду за радою директорів, що контролює діяльність топ-менеджерів.

Проаналізовані проблеми характерні як для розвитку акціонерної власності в розвинених країнах світу, так і для країн із транзитивною економікою. Водночас специфічні особливості формування і розвитку акціонерної форми власності в постсоціалістичних країнах (формування акціонерної власності не шляхом об'єднання індивідуальних капіталів, а шляхом приватизації державного майна, непрозорість процесу приватизації, масовані хвилі перерозподілу власності, значна монополізація економіки тощо) проявляються у деяких особливих проблемах, характерних для країн із перехідною економікою. Передусім, погоджуючись із ученими [2; 3; 4], слід наголосити на проблемі недосконалості законодавчого регулювання відносин акціонерної власності, де, на наш погляд, слід виділити об'єктивну та суб'єктивну сторони. З одного боку, через радикальні перетворення відносин власності законодавство як консервативний чинник не встигло пристосуватися до змін у реальній дійсності. Як наслідок, для одних категорій і донині зберігається законодавчий вакуум (поняття «акціонерного капіталу» не відображено у законодавстві); інші аспекти акціонерних відносин регулюються нормами, що суперечать одна одній (наприклад, щодо поняття «корпоративні права»). З іншого боку, і це суб'єктивний фактор, законодавчі норми нерідко мають на меті забезпечити реалізацію приватних інтересів.

Непрозорі процедури процесу приватизації державного майна внаслідок бурхливого розвитку тіньової економіки [9], у процесі якого сформувалася більшість сучасних акціонерних товариств, її стихійний характер, а також проведення її нерідко у приватних інтересах призвело одночасно до значної концентрації акціонерної власності та її розпорошеності. Так, за оцінками дослідників [4, с. 12–13; 8], корпоративний сектор України забезпечує близько 85 % ВВП, причому акціонерами є від 17 до 25 млн осіб (37,54 % усього населення країни, що навіть перевищує показники розвинених країн – Великобританії (15,8 %), Японії (9 %), Німеччини (5,5 %)), серед яких 14 млн осіб є міноритарними акціонерами, які фактично не мають важелів впливу на управління справами корпорації. Серед них – і працівники-інсайтери, власність яких або контролюється менеджерами, або є «розпорошеною». Також, відповідно до досліджень [7, с. 63–67], для України характерними є такі моделі корпоративного контролю: а) модель «концентроване зовнішнє володіння», за якої контрольний пакет акцій належить зовнішнім щодо підприємства юридичним особам, фізичні особи-власники знаходяться у меншості, причому більша частина з них – міноритарні акціонери; б) модель «розпорошене володіння», за якої пакети акцій інституціональних інвесторів (банків, інвестиційних фондів, держави, підприємств) становлять менше 50 %, і найчастіше підприємство можуть контролювати фізичні особи-власники пакетів більше 5 %. Щодо концентрації акціонерної власності, то її рівень в Україні є вищим, ніж у розвинених країнах (ЄС, США, Японії), а середній розмір максимального пакета акцій у руках одного власника складає 43,7 %. Такі тенденції були сформовані у процесі приватизації, коли відкриті акціонерні товариства часто створювалися шляхом закритої підписки на акції та проведення аукціонів із обмеженим колом учасників. За результатами приватизації кількість закритих акціонерних товариств (після реформи 2009–2011 рр. – приватних) значно переважала кількість відкритих акціонерних товариств (після реформи – публічних), причому цей дисбаланс зростає протягом 2006–2013 рр. при зменшенні загальної кількості акціонерних підприємств на 25,8 % за той же період [10]. Сьогодні процес концентрації акціонерної власності продовжується шляхом купівлі акцій у дрібних власників, а також через додаткову емісію акцій, обсяги якої протягом 1996–2009 рр. постійно зростали [4, с. 12–13].

Аналізуючи дослідження вчених [3, с. 160–161; 4, с. 12–13], необхідно зазначити, що протиріччя корпоративного управління, породжені конфліктом інтересів учасників корпоративних відносин, також характерні і для України. Так, існує конфлікт між інсайдерами та аутсайдерами, що загострюється через те, що акціонерна власність в Україні є переважно аутсайдерською, незважаючи на деяке зростання інсайдерської частки (причому, в основному, керівників, а не трудового колективу). Крім того, з конфлікту інтересів випливає постійна боротьба за контроль, невизначеність структури власності, а звідси – і економічної влади, наяв-

ність прихованих груп впливу та центрів контролю, причому спостерігається їх неприбуткова орієнтація, що призводить, серед іншого, до невилати дивідендів. З іншого боку, ситуація ускладнюється неефективністю функціонування наглядових рад, відсутністю зовнішніх способів контролю за діяльністю менеджерів, а також нестачею кваліфікованих і досвідчених управлінських кадрів.

Існування окреслених проблем розвитку акціонерної власності потребує пошуків їх вирішення. В дослідженнях [1; 3] пропонуються способи пом'якшення вказаних протиріч, що зводяться до необхідності застосування заходів із гармонізації відносин між зацікавленими особами, наприклад, за допомогою спрощення процедур реалізації акціонерних інтересів шляхом введення посади корпоративного секретаря [1, с. 13]; або шляхом застосування системи опціонних акцій працівників [11]. Інша система заходів із узгодження інтересів учасників акціонерних відносин [3, с. 290–291] передбачає: а) переміщення центрів контролю акціонерного товариства у бік прибутково орієнтованих груп; б) підвищення ефективності управління державними корпоративними правами, тобто перетворення держави на повноцінного і дієвого учасника акціонерних відносин, та припинення політики стихійної приватизації; в) узгодження інтересів крупних акціонерів та держави шляхом легалізації економіки в частині отримання крупними акціонерами корпоративних доходів за рахунок легального дивідендного каналу. Отже, слід зазначити, що вирішення проблем розвитку акціонерної власності із забезпеченням підвищення її соціального змісту має носити комплексний характер і використовувати надбання світової економічної думки щодо використання альтернативних теорій ринку [12].

На наш погляд, комплекс заходів державної політики розвитку акціонерної власності в Україні має починатися зі змін у законодавстві і може бути організований за такими напрямками.

1. З метою удосконалення законодавства України з регулювання корпоративних відносин пропонується внести на розгляд Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики такі зміни до Закону України «Про акціонерні товариства» [13].
 - 1.1. Врахувати наукову концепцію сумісно-розділених відносин, зокрема сумісно-розділеного привласнення, формою якого виступає акціонерна власність, шляхом визначення категорій «акціонерної власності» та «акціонерного капіталу».
 - 1.2. З метою захисту прав акціонерів-працівників (ст. 28 Закону) та підвищення ролі робітників акціонерного товариства в управлінні пропонується внести норму про включення представників акціонерів-працівників до Наглядової ради. Крім того, рекомендується зобов'язати Наглядову раду запрошувати на засідання представників профспілки з правом дорадчого голосу (ст. 55 Закону).
 - 1.3. З метою реалізації прав акціонерів-працівників в умовах приватного акціонерного товариства пропонується забезпечити надання робітникам права першочергового придбання акцій нової емісії.
 - 1.4. Рекомендується включати представників міноритарних акціонерів до Наглядової ради.
 - 1.5. З метою підвищення якості корпоративного управління пропонується проводити конкурс на заміщення посад у виконавчих органах акціонерного товариства, а також рекомендувати до систематичного застосування методики оцінки якості корпоративного управління.
2. З метою пом'якшення протиріч руху реального та фіктивного капіталів шляхом зниження частки спекулятивних операцій рекомендується вдосконалити регулювання фондового ринку.
 - 2.1. Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку пропонується посилити правила і порядок ліцензування брокерської та дилерської діяльності, а також контроль за їх виконанням.
 - 2.2. Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку пропонується здійснити перевірку виконання акціонерними товариствами (АТ) нових вимог Закону України «Про акціонерні товариства» щодо перереєстрації відкритих та закритих АТ як публічних або приватних АТ.
 - 2.3. Державній комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств пропонується провести моніторинг ринку злиттів та поглинань за останні роки з метою виявлення випадків зловживань, із формуванням звіту Кабінету Міністрів.

Таким чином, із вищезазначеного можна дійти таких висновків. Тип спільно-часткового привласнення у формах власності кооперативів і господарчих товариств, і передусім акціонерної власності, володіє значним потенціалом соціалізації виробничих відносин. Водночас розвиток таких форм власності у сучасному суспільстві часто не відповідає своєму призначенню і об'єктивним можливостям, оскільки має цілий ряд суперечностей. Ці суперечності породжуються як сутністю акціонерної власності, що є поєднанням реального та фіктивного капіталу, так і невідповідністю економічних інтересів зацікавлених сторін у функціонуванні акціонерних товариств. Крім того, для постсоціалістичних країн існують специфічні проблеми, продиктовані недоліками приватизації, монополізацією економіки, перерозподілом власності, переважанням приватних інтересів над суспільними. Пом'якшення протиріч можливе за рахунок дієвої державної політики розвитку акціонерної власності, яка має починатися із законодавчих змін та повинна мати на меті захист прав акціонерів-працівників та регулювання руху реального та фіктивного капіталів. Перспективами подальших досліджень можуть виступати детальна кількісна та якісна оцінка ролі працівників у власності акціонерних товариств, а також розробка заходів державної політики щодо створення підприємств із переважною власністю трудового колективу на базі акціонування підприємств державної власності.

Література: 1. Кондрашихін А. Б. Тенденції розвитку корпоративних систем управління підприємствами акціонерної форми власності / А. Б. Кондрашихін // Економіка, фінанси і право. – 2010. – № 8. – С. 12–15. 2. Головатенко О. В. Проблемні питання власності в акціонерних правовідносинах / О. В. Головатенко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 9. – С. 97–100. 3. Педько А. Б. Собственность, контроль и конфликт интересов в акционерных обществах : монография / А. Б. Педько. – Х. : ИНЖЭК, 2008. – 445 с. 4. Сливка Т. О. Особливості формування та розвитку корпоративної власності в Україні / Т. О. Сливка // Економіка, фінанси і право. – 2011. – № 8. – С. 11–15. 5. Криворак А. Д. Корпорация и корпоративная собственность / А. Д. Криворак, Т. Д. Баева // Экономист. – 2008. – № 9. – С. 58–61. 6. Гриценко А. А. Сумісно-розділені відносини: праця, власність і влада / А. А. Гриценко // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 50–58. 7. Назарова Г. В. Структура власності в моделях корпоративного контролю промисловості / Г. В. Назарова // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С. 62–70. 8. Устюжанина Е. В. Кризис корпоративной формы собственности и особенности его протекания в России / Е. В. Устюжанина // Экономика и математические методы. – 2011. – № 1. – С. 82–92. 9. Леонова О. О. Умови та закономірності формування тіньової економіки в Україні / О. О. Леонова // Управління розвитком. – 2015. – № 2 (180). – С. 42–49. 10. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. 11. Лукашина О. В. Правовая природа и сущность акций персонала и опционных акций сотрудников / О. В. Лукашина, А. М. Байков // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 12 (162). – С. 28–40. 12. Мороз О. В. Альтернативні теорії ринку та їх використання в регулятивній політиці / О. В. Мороз, Л. М. Несен, Л. С. Філатова // Економіка розвитку. – 2015. – № 1 (73). – С. 20–26. 13. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.

References: 1. Kondrashykhin A. B. *Tendentsii rozvytku korporatyvnykh system upravlinnia pidpriemstvamy aktsionernoi formy vlasnosti* [Trends in Corporate Enterprise Management Systems of Shareholder Ownership] / A. B. Kondrashykhin // *Ekonomika, finansy i pravo*. – 2010. – No. 8. – P. 12–15. 2. Holovatenko O. V. *Problemnii pytannia vlasnosti v aktsionernykh pravovidnosynakh* [Issues of Ownership in the Joint Relationship] / O. V. Holovatenko // *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. – 2009. – No. 9. – P. 97–100. 3. Pedko A. B. *Sobstvennost, kontrol i konflikt interesov v aktsionernykh obshchestvakh : monohrafiya* [Ownership, Control and Conflict of Interests in Joint-Stock Companies : monograph] / A. B. Pedko. – Kharkov : INZhEK, 2008. – 445 p. 4. Slyvka T. O. *Osoblyvosti formuvannia ta rozvytku korporatyvnoi vlasnosti v Ukraini* [Features of the Formation and Development of the Corporate Property in Ukraine] / T. O. Slyvka // *Ekonomika, finansy i pravo*. – 2011. – No. 8. – P. 11–15. 5. Krivorak A. D. *Korporaciya i korporativnaya sobstvennost* [Corporation and Corporate Ownership] / A. D. Krivorak, T. D. Baeva // *Ekonomist*. – 2008. – No. 9. – P. 58–61. 6. Hrytsenko A. A. *Sumisno-rozdileni vidnosyny: pratsia, vlasnist i vlada* [Compatible Split-relations: Labor, Property and Power] / A. A. Hrytsenko // *Ekonomika Ukrainy*. – 2003. – No. 3. – P. 50–58. 7. Nazarova H. V. *Struktura vlasnosti v modeliakh korporatyvnoho kontroliu promyslovosti* [Ownership Structure in Models of Corporate Control Industry] / H. V. Nazarova // *Finansy Ukrainy*. – 2003. – No. 9. – P. 62–70. 8. Ustyuzhanina E. V. *Krizis korporativnoy formy sobstvennosti i osobnosti ego protekaniya v Rossii* [The Crisis of Corporate Ownership, and Especially its Occurrence in Russia] / E. V. Ustyuzhanina // *Ekonomika i matematicheskie metody*. – 2011. – No. 1. – P. 82–92. 9. Leonova O. O. *Umovy ta zakonornosti formuvannia tinovoi ekonomiky v Ukraini* [Terms and Rules of the Shadow Economy in Ukraine] / O. O. Leonova // *Upravlinnia rozvytkom*. – 2015. – No. 2(180). – P. 42–49. 10. Ofitsiyniy veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Electronic resource]. – Access mode : www.ukrstat.gov.ua. 11. Lukashina O. V. *Pravovaya priroda i sushhnost aktsiy personala i opcionnykh aktsiy sotrudnikov* [Legal Nature and Essence of Employee Stock Options and Shares Staff] / O. V. Lukashina, A. M. Baykov // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2014. – No. 12(162). – P. 28–40. 12. Moroz O. V. *Alternatyvni teorii rynku ta yikh vykorystannia v rehuliatyvni politytsi* [Alternative Market Theory and Their Use in Regulatory Policy] / O. V. Moroz, L. M. Nesen, L. S. Filatova // *Ekonomika rozvytku*. – 2015. – No. 1 (73). – P. 20–26. 13. Proaktsionerni tovarystva : Zakon Ukrainy vid 17.09.2008 r. № 514-VI // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. – 2008. – No. 50–51. – P. 384.

Інформація про автора

Митрофанова Анастасія Сергіївна – викладач кафедри політичної економії Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (пр. Леніна, 9а, м. Харків, 61166, Україна, e-mail: anastasia_mitrofanova@ukr.net).

Информация об авторе

Митрофанова Анастасія Сергеевна – преподаватель кафедры политической экономии Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (пр. Ленина, 9а, г. Харьков, 61166, Украина, e-mail: anastasia_mitrofanova@ukr.net).

Information about the author

A. Mytrofanova – Instructor, Department of Political Economy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (Lenina pr., 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine, e-mail: anastasia_mitrofanova@ukr.net).

*Стаття надійшла до ред.
29.08.2015 р.*